

*Богуцького В.**Науковий керівник – проф. Радчук Г.К.*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ОСОБИСТОСТІ У СТАРШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Вирішальним етапом формування характеру, закладання фундаментальних характерологічних якостей, науковці відзначають період другого народження особистості, за О. Леонтьєвим, – підлітковий вік.

Оскільки даний етап безумовно складний, бурхливий, переломний в силу труднощів активного анатомо-фізіологічного, статевого дозрівання, особистісного розвитку (розвитку самосвідомості, самоповаги, самоствердження, Я-образу, почуття дорослості) та суперечностей між підлітком і умовами оточення (дорослі, батьки, вчителі, ровесники), тому відбувається розвиток небажаних поведінкових симптомокомплексів, аж до девіантної поведінки, загострення характеру, а точніше їх акцентуацій, які негативно впливають на особистість підростаючої людини. Надалі вони можуть спричинити психічні відхилення (психопатії).

З огляду на вище означене тема акцентуацій характеру набуває особливої актуальності.

Проблематику підліткових акцентуацій характеру і суміжних з нею проблем у вітчизняній психології підліткового віку вивчено досить детально. Ця тема висвітлюється у працях Ю. Александровського, М. Буянова, В. Гур'євої, М. Грибанової, О. Захарова, К. Лебединської, О. Лічко, Н. Максимової, С. Подмазіна, К. Поліванової, Ю. Попова, А. Прихожан, В. Рибалка, О. Скрипченка, О. Соколової, Д. Фельдштейна та інших авторів. Серед зарубіжних досліджень можна відзначити праці К. Леонгарда, а також дослідження, що проводилися в рамках психоаналітичної парадигми (С. Джонсон, О. Лоуен, В. Райх, А. Хорнер). Питання, що стосуються підлітків з порушеннями у поведінці, складало предмет дослідження у працях А. Бандури, Л. Берковитця, Р. Бернса, Р. Берона, Х. Ремшміда, Д. Річардсона, Р. Уолтерса, Е. Еріксона та інших.

В словнику з психології зазначено, що при акцентуації характеру властива вразливість особистості по відношенню не до будь-яких (як при психопатіях), а лише до певного роду психотравмуючих впливів, які адресовані до так званого «місця найменшого супротиву» даного типу характеру, при зберіганні усталеності по відношенню до інших [5]. Подібне визначення акцентуації характеру надав А. Лічко, – це надмірне посилення окремих рис характеру, при яких спостерігаються не виходячи за межі норми відхилення у психології і поведінці людини, які межують з патологією [2]. Такі акцентуації, як тимчасовий стан психіки частіш за всього спостерігається саме у підлітковому і ранньому юнацькому віці. В процесі зростання дитини-підлітка особливості її характеру, які з'явилися в дитинстві, втрачають свою гостроту, але з віком знову можуть загострюватися. Акцентуація з неявними проявами, навідміну від явних, потрібно вважати звичайним варіантом норми [4]. Як вважає німецький психіатр К. Леонгард, у 20-50% людей деякі риси характеру настільки загострені (акцентуйовані), що за певних обставин можуть привести до однотипових конфліктів і нервових вибухів. Акцентуація характеру за К. Леонгардом – це перебільшений розвиток окремих рис характеру в шкоду іншим, в результаті чого погіршується взаємодія з оточуючими людьми [1].

К. Леонгард показав, що акцентуації можуть як сприяти, так і перешкоджати соціальній адаптації, призводити до протиріч і непорозумінь, наслідком яких нерідко є агресія акцентуйованого суб'єкта. Йдеться про зрілих, сформованих особистостей, а в підлітковий період, коли соціальна адаптація тільки розпочинається, прояви агресії такого роду більш вірогідні. В цьому віці протиріччя і непорозуміння суб'єкта з соціумом гіперболізуються. Тому і вірогідність агресивних дій з боку носіїв акцентуацій характеру є досить значною.

К. Леонгард виділив 10 типів акцентуацій: гіпертимний, тривожний, дистимічний, педантичний, збудливий, емотивований, застрягаючий, демонстративний, циклотимний, екзальтований. А. Лічко назвав виділені ним 10 типів: гіпертимний, сенситивний, астеноневротичний, психастенічний, епілептоїдний, нестійкий, шизоїдний, істероїдний,

циклоїдний, лабільний. Саме розбіжності у назвах створюють плутанину у ідентифікації конкретного випадку при користуванні обома теоретичними конструктами [4].

Можна виділити найбільш значущі феномени в динаміці акцентуації характеру:

- загострення рис акцентованого характеру в підлітковому віці, в період їх формування з наступними їх пом'якшеннями і компенсацією (перехід явних акцентуацій в приховані);
- загострення рис певного типу при прихованих акцентуаціях під впливом психічних травм або важких ситуацій;
- виникнення на фоні акцентуацій характеру перехідних порушень — девіацій поведінки, гострих афективних реакцій, неврозів та інших реактивних станів;
- трансформація типів акцентуацій характеру в силу конституційно закладених механізмів або впливів середовища;
- формування набутих психопатій, для яких акцентуація характеру стала основою, яка зумовила вибіркочутливість по відношенню до певних несприятливих впливів середовища [3].

Підлітки з акцентуаціями характеру складають групу підвищеного ризику розвитку порушень психічного здоров'я у зв'язку з негативним впливом навколишнього середовища та психічних травм. Являючись крайніми варіантами норми акцентуації характеру, виступають як фактор, який підвищує ризик розвитку психогенних нервово-психічних порушень і порушень поведінки.

Аналіз наукової літератури та результатів експериментальних досліджень дають змогу визначити фактори, що сприяють формуванню акцентуацій характеру підлітків:

Умови виховання, при яких розвиваються негативні якості особистості та деструктивні тенденції в поведінці: бездоглядність, гіперопіка, умови жорстких стосунків між батьками й дітьми, учнями й учителями, надмірність вимог і очікувань по відношенню до дітей, дефіцит батьківської любові і спілкування з дитиною та ін. Вони створюють підґрунтя для розвитку тієї чи іншої акцентуації;

Деадаптивні стереотипи поведінки акцентуєваних підлітків актуалізуються в умовах, коли вони стикаються з бар'єрами діяльності, спрямованої на задоволення особистісно-значущих потреб. Школа, на думку О. Асмолова, повинна дати простір вільним і природним проявам особистості дитини, і ця свобода повинна обмежуватися лише безпекою і психологічним комфортом інших членів колективу та завданнями повноцінної освіти підлітка. Психологи вважають, що авторитарний стиль спілкування в системі «вчитель –учень», примусовий характер у навчанні сприяють психоемоційному перевантаженню учнів, зростанню кількості конфліктних ситуацій і різних форм дезадаптивної поведінки. Знання педагогом дезадаптивних стереотипів поведінки підлітка, його психологічних проблем дозволить будувати з ним взаємини так, щоб попередити прояв поведінкових відхилень і домогтись поступового їх згасання;

Одним із факторів кризи підліткового віку є його «когнітивна криза», тобто розширення сфери діяльності і взаємодії підлітка значно випереджає його психологічну компетентність. Це призводить до зростання частоти виникнення бар'єрів у діяльності і до психологічних зривів [5].

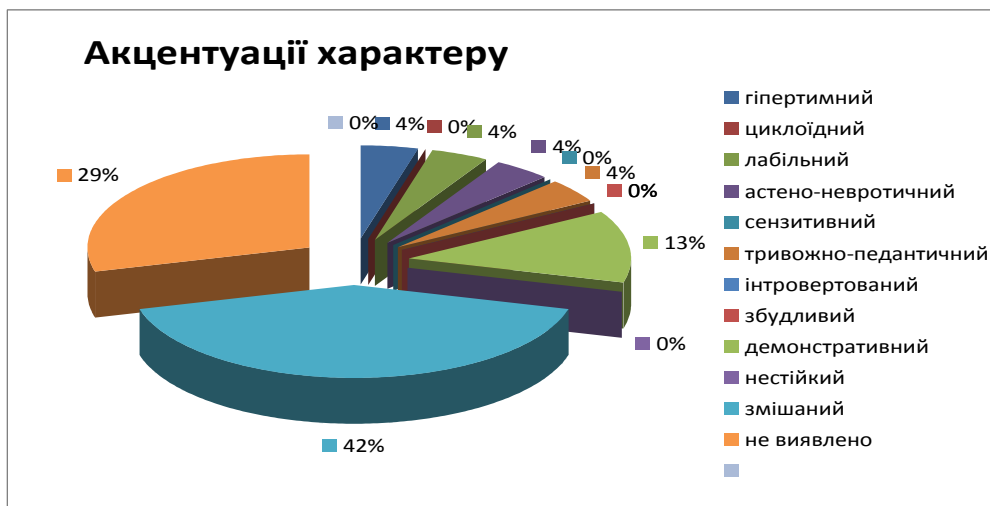
Незважаючи на те, що тема підліткових акцентуацій характеру є традиційною для психології пубертатного віку, вона не втрачає своєї актуальності. За останнє десятиріччя у зв'язку зі зміною умов життя, критерії оцінки і форма вияву акцентуацій характеру зазнали певних модифікацій і значно ускладнилися (В. Дворщенко, В. Нікітін, Ю. Попов), що призводить до необхідності діагностичної деталізації феноменології акцентуєваних рис характеру і пошуку нових можливостей корекції обумовлених ними процесів соціально-психологічної дезадаптації.

В підлітковому віці від типу акцентуацій характеру, в значній мірі, залежать особливості поведінки в різноманітних умовах і під впливом різних ситуацій. Спираючись на знання того чи іншого типу, можна прогнозувати поведінку в певних ситуаціях, передбачити ті психологічні фактори, які швидше всього здатні призвести до саморуйнування поведінки, а також ті форми, в які вона може перетворитися.

Для визначення особливостей акцентуацій характеру в старшому підлітковому віці, нами проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь учні 8-9 класів. Вибірка складалась з 72 осіб (36-ти хлопців і 36-ти дівчат).

З метою виявлення акцентуацій характеру у підлітків нами було використано МПДО А. Лічко (модифікований патохарактерологічний діагностичний опитувальник). Для чіткого розуміння інтерпретації даних прояв декількох типів акцентуацій характеру у одного респондента ми позначили як змішаний.

Розподіл типів акцентуації характеру серед респондентів Рисунок 1

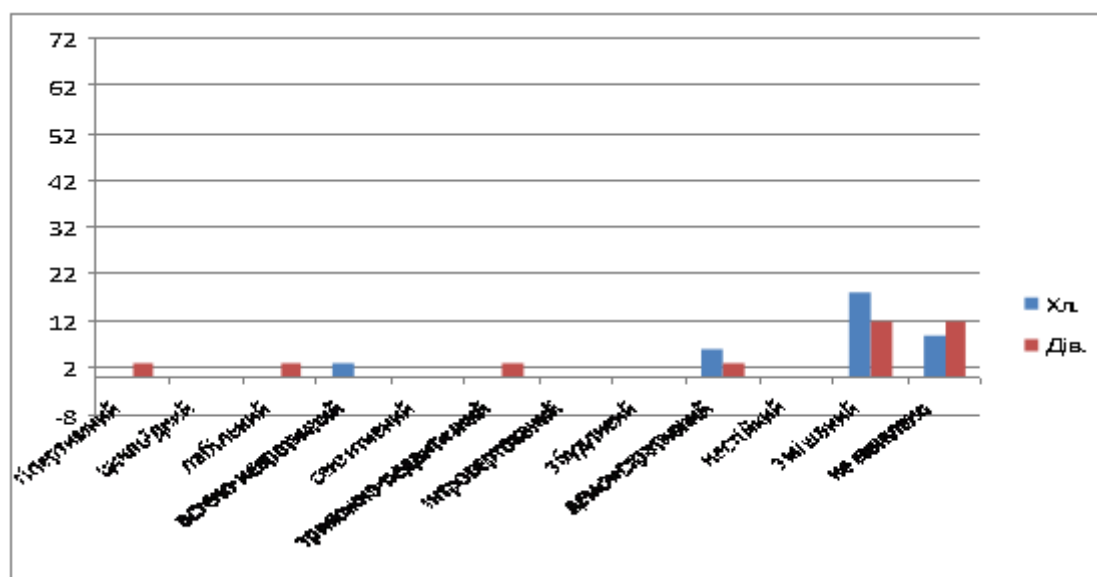


Аналізуючи дані діаграми ми можемо зробити наступні висновки:

- у 42% спостерігається переважання змішаного типу акцентуацій характеру;
- у 29% досліджуваних не виявлено вираженої акцентуації характеру;
- більшість досліджуваних не мають яскраво виражених акцентуацій характеру;

Серед досліджуваних підлітків є 13% учнів з рисами характеру демонстративного типу. Для підлітків з демонстративним типом характеру властива легкість встановлення контактів, прагнення влади, лідерства. Проте вони дратують оточуючих самовпевненістю і високими вимогами, провокують конфлікти. Їх характеризує егоцентризм, ненаситна увага до своєї особи.

Розподіл типів акцентуації характеру в дівчат і хлопців – підлітків Рисунок 2



Аналіз результатів дослідження дав підставу констатувати, що частота проявів акцентуацій характеру в дівчат і хлопців зустрічається у співвідношенні 50/50. Серед досліджуваних переважає змішаний тип акцентуацій у 50% хлопців і 30% дівчат. На основі отриманих даних виявлено, що у 33% дівчат і у 30% хлопців акцентуації не проявляються.

Висновки. Підлітки з акцентуаціями характеру складають групу підвищеного ризику розвитку порушень психічного здоров'я у зв'язку з негативним впливом навколишнього середовища та психічних травм. Являючись крайніми варіантами норми акцентуації характеру, виступають як фактор, який підвищує ризик розвитку психогенних нервово-психічних порушень і деструктивних проявів поведінки.

Отже, несприятливі умови особистісного розвитку підлітків, які характеризуються суперечливістю і дисгармонійністю призводять до проявів антисоціальної поведінки. Можна передбачити, що девіантна поведінка формується саме на основі типів акцентуацій характеру і викликає їх трансформацію, що призводить до зміни її проявів.

Вивчення даної проблеми не є вичерпаним й потребує подальшого розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Леонград К. Акцентуирование личности. – Киев, 1981. – 236 с.
2. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков – М., 1983. – 127с.
3. Личко А.Е., Попов Ю.В. Делинквентное поведение, алкоголизм и токсикомании у подростков / А.Е. Личко, Ю.В. Попов. – М., 1988.– 180 с.
4. Петровський А.В. Вікова і педагогічна психологія – М.: Знання, 1982. –179с.
5. Психологический словарь/ Под ред. В.В. Давыдова. – М:Педагогика, 1983. – 547с.

Стойко В.

Науковий керівник – доц. Гузар О. В.

ЗНАЧЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Світ сповнений великою кількістю таємниць, одна з найбільших з-посеред них – слово. Воно супроводжує нас упродовж всього життя. Через материнські казки та колискові відбувається перше знайомство зі словом і залучення до краси рідного слова, у слові постають сторінки давньої історії, здобутки сьогодення, уявлення про майбуття. Саме тому надзвичайно важливо збагатити словник молодшого школяра новими словами, навчити учнів розрізняти їх та правильно використовувати їх у своєму мовленні, адже саме в початковій школі учні отримують ті знання, які стануть міцною основою для майбутнього навчання і вдосконалення отриманої початкової освіти.

Актуальність роботи полягає у тому, що у сучасній методиці система вправ і завдань, котра покликана збагачувати словниковий запас учнів початкової школи, недостатньо розроблена і потребує уточнення та конкретизації.

Мета дослідження – проаналізувати та обґрунтувати систему роботи над вдосконаленням словникового запасу молодших школярів.

Питанням збагачення словникового запасу молодших школярів, як одного із засобів розвитку зв'язного мовлення, багато уваги приділяли мовознавці, методисти та психологи: К.Ушинський, Ф.Буслаєв, І.Срезневський, Д.Тихомирова, О.Леонтьєв, В.Мухіна, І.Синиця, Г.Ушакова, Л.Варзацька, М.Львов, В.Мельничайко, Г.Рамзаєва, Г.Фомічева та ін.. Ці вчені «досліджували переважно загальнометодичні аспекти активізації та розвитку активного й пасивного словника учнів різного віку» [2, 31].

Що таке словничок молодшого школяра? *Словник учня – це «словниковий запас школярів, за допомогою якого він бере участь у навчально-виховному процесі. Специфіка збагачення словникового запасу учнів під час вивчення літератури полягає в тому, що це відбувається на основі виявлення зобразально-виражальних можливостей слів, осягнення яких стає наслідком прочитання й засвоєння учнями художніх творів»* [8, 91].

Діти приходять до школи з різним запасом слів, значення яких їм відомі. Першокласники, які оволоділи значною кількістю слів рідної мови, повноцінно сприймають, а отже, розуміють звернене до них мовлення. Ці діти без особливих труднощів висловлюють власні думки. Інша річ, коли з певних причин словник дитини залишився нерозвинутим, бідним. Ідеться як про активний, так і про пасивний лексичний запас мовлення.

З приходом дитини до школи починається цілеспрямований процес удосконалення дитячого мовлення на лексичному рівні. Правильно організувати різноманітну роботу над словником учнів можна лише тоді, коли педагог має наукові знання про стан та перспективи розвитку лексичного запасу молодшого школяра.